

7. Карташов В.Н. Правозащитные системы: понятия, основные типы и принципы. *Российская и европейская правозащитные системы. Соотношение и проблемы гармонизации* : сборник статей / под ред. В.М. Баранова. Нижний Новгород, 2003. С. 14–29.
8. Короткий оксфордський політичний словник / за ред. І. Макліна і А. Макмілана ; пер. з англ. Київ, 2006. С. 596.
9. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. Москва : Норма, 2008. 448 с.
10. Оніщенко Н.М. Принцип рівності у соціальних відносинах. *Принцип рівності у праві: теорія і практика* : монографія / за заг. ред. Н.М. Оніщенко. Київ : Юрид. думка, 2014. С. 5–24.
11. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 р. за № 15-рп/2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.
12. Рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04>.
13. Левченко К.Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку : монографія. Харків : Вид-во НУВС, 2001. 360 с.
14. Лазар І.Г. Гендерна політика: поняття, визначення, управлінські підходи : словник-довідник. Львів : Ліга-Преса, 2005. 142 с.
15. Мельник Т.М. Гендер у світовій і національній думці. *Науковий світ*. 2005. № 12. С. 2–4.

УДК 340.15

КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО УРСР ЯК ОБ'ЄКТ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ: ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ (НА ПРИКЛАДІ ПІСЛЯВОЄНОГО ПЕРІОДУ 1945–1958 РОКІВ)

Герус Михайло Михайлович,
здобувач кафедри
загально-правових дисциплін,
(Харківський національний
університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна)

Наукова стаття присвячена дослідженню кримінального судочинства як об'єкта системного аналізу на прикладі післявоєнного періоду УРСР у 1945–1958 рр. з погляду понятійно-категоріального апарату, його особливостей і змісту. Досліджено особливості поняття «кримінального судочинства», його зміст у післявоєнний період.

Автор робить висновок, що системні дослідження в кримінальному судочинстві багатоаспектні, однак їх обґрунтування дозволяє виділити декілька особливостей: по-перше, це різноманітність критеріїв систематизації (ними виступають форми кримінального процесу, його спрямованість, структура кримінально-процесуального права тощо, чого фактично не було у післявоєнний період); по-друге, представлені системні дослідження не охоплюють кримінальний процес загалом.

Із викладеного випливає, що сутність кримінального процесу становить взаємозв'язок і взаємний вплив кримінально-процесуальної діяльності та кримінально-процесуальних відносин, що, на нашу думку, викликано методологічними труднощами, пов'язаними з відсутністю узагальнюючої концепції системних досліджень у цій галузі наукових знань.

Необхідно зазначити, що значення подібних досліджень виражається в отриманні знань про властивості системи кримінального судочинства, які формуються у процесі взаємного впливу і взаємодії кримінально-процесуальної діяльності та суміжних видів діяльності відносин на різних етапах історичного розвитку. Важливою методологічною особливістю застосування системного підходу до аналізу правових систем є необхідність його здійснення за допомогою спеціальної методології, яка обов'язково повинна спиратися на логічні поняття, принципи й узагальнення, тому розробка методології системного аналізу кримінального судочинства має враховувати не тільки його особливості, але й специфіку, з урахуванням конкретного етапу історичного розвитку – післявоєнного періоду.

У статті досліджуються особливості поняття «кримінальне судочинство», його зміст за допомогою різноманітних підходів як окремі елементи цілісної системи інституту звинувачення за скоєння злочину в післявоєнний період.

Ключові слова: кримінальне середовище, післявоєнний період, кримінальне судочинство, радянське законодавство.

CRIMINAL JUDICIARY OF UKRAINE AS AN OBJECT OF SYSTEM ANALYSIS: PECULIARITIES OF SCIENTIFIC REVIEWS (AT THE EXAMPLE OF THE POST-WAR PERIOD 1945-1958 YEARS)

Gerus Mykhailo Mykhailovych,
Degree Seeking Applicant at Department
of General Legal Disciplines,
(Kharkiv National University
of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

The scientific article is devoted to the study of criminal legal proceedings as an object of system analysis on the example of the post-war USSR in 1945-1958, from the point of view of the conceptual-categorical apparatus, its features and content.

The author concludes that systematic research in criminal proceedings is rather multidimensional, but none of the research is exhaustive, however, their justification allows to distinguish several peculiarities: firstly, this is the variety of criteria of systematization: they are the forms of the criminal process, their direction, the structure of the criminal-procedural law, etc., which actually was absent in the postwar period; and secondly, systematic studies presented do not cover the criminal process as a whole.

Taking into account the foregoing, the essence of the criminal process is the interconnection and mutual influence of criminal procedural activity and criminal-procedural relations, which, in our opinion, is due to methodological difficulties associated with the lack of a generalizing concept of systematic research in this area of scientific knowledge.

It should be noted that the value of such studies is expressed in obtaining knowledge about the properties of the criminal justice system, which are formed in the process of mutual influence and interaction of criminal-procedural activities and related activities of relations at different stages of historical development. An important methodological feature of the application of a systematic approach to the analysis of legal systems is the need for its implementation through a special methodology, which must necessarily be based on logical concepts, principles and

generalization, and therefore the development of a methodology for the systematic analysis of criminal justice should take into account not only its features, but also specificity, taking into account a particular stage of historical development – the postwar period.

The article explores the features of the concept of “criminal justice”, its content through various approaches as separate elements of the integral system of the institute of prosecution for committing a crime in the postwar period.

Key words: criminal environment, post-war period, criminal justice, Soviet legislation.

Постановка проблеми. Кримінальне судочинство як правовий інститут утворився в процесі розвитку різних правових відносин і є системним явищем, що характеризується специфічними властивостями і якостями. Виходячи з цього, сутність кримінального судочинства може бути виражена через сукупність його концептуальних характеристик. Водночас різні історичні етапи створення та функціонування державності мають і свої особливості, відмінності та закономірності. Визначення цієї сутності становить одну зі складних і дискусійних проблем сучасності.

У юридичній літературі з цієї проблематики простежуються різні погляди та розуміння. Увагу вчених, як свідчать наукові праці й аналіз їх поглядів, з одного боку, звернено на соціальний аспект проблеми, а саме на встановлення ролі та значення кримінального судочинства в житті суспільства, його призначення, відповідності кримінально-процесуальної політики держави основним тенденціям суспільного розвитку і т. д.; з погляду кримінально-процесуальної науки, позначена проблема має методологічне значення і вимагає вирішення питань про те, що становить об'єкт і предмет наукового пізнання: або кримінально-процесуальні відносини, або кримінально-процесуальна діяльність, або ж предметом є і кримінально-процесуальна діяльність, і кримінально-процесуальні відносини.

Практично не вивченою в цьому відношенні залишається післявоєнна епоха (1945–1958 рр.). Незважаючи на величезну кількість наукових досліджень, присвячених цьому періоду, більшість із них висвітлює особливості політичного режиму сталінізму, масові репресії. Однак недостатньо дослідженими лишаються питання щодо сутності кримінального судочинства, його особливостей, насамперед крізь призму понятійно-категоріального апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що є важливими як у теоретичному, так і в практичному аспектах для осмислення проблематики дослідження, розглядалися у працях О.М. Бандурки, А.В. Смирнова, К.Б. Калиновського та інших вчених, однак питання щодо сутності кримінального судочинства, його особливостей, насамперед крізь призму понятійно-категоріального апарату, вченими не досліджувалися.

Метою статті є дослідження питання сутності кримінального судочинства, його особливостей крізь призму понятійно-категоріального апарату в рамках повоєнного періоду УРСР (1945–1958 рр.).

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятою тезою у юридичній науці слід вважати те, що під об'єктом науки розуміється конкретна сфера, об'єкт дійсності, а предмет – це певний зріз (частина) об'єкта пізнання, що виникає в процесі реалізації правовідносин. Зауважимо, крім того, що коло понять, якими нині оперує кримінально-процесуальна та історично-правова наука для позначення свого об'єкта і предмета, різноманітне. У спеціальній літературі, і конкретно – в кримінально-процесуальній, широко використовуються такі поняття, як «кримінальне судочинство», «кримінальний процес», «кримінально-процесуальна діяльність», «кримінально-процесуальні відносини».

Слід відзначити тенденцію ототожнення таких понять, як «кримінальне судочинство» і «кримінальний процес», якщо брати до уваги післявоєнний період, то питання розмежування таких категорій взагалі не ставилося, адже зазначені поняття використовувалися як синоніми.

Подібний підхід присутній і сьогодні як у науковій, так і в навчальній, навчально-методичній літературі. Так, наприклад, як вважає В.І. Рохлін, під кримінальним судочинством необхідно розуміти діяльність всіх учасників кримінального процесу за визначальною ролі органів дізнання, слідства, прокуратури і суду, спрямовану на порушення, розслідування, судовий розгляд і вирішення кримінальних справ. Ще в більш чіткому вигляді зазначена тенденція простежується у юридичних підручниках, зокрема кримінальний процес (кримінальне судочинство) є врегульованою нормами кримінально-процесуального права і наділеною в відповідні правові відносини діяльністю суду (судді), прокурора, слідчого, органу дізнання та інших осіб, котрі беруть у ній участь, яка полягає в порушенні, розслідуванні, розгляді та вирішенні кримінальних справ, у розкритті злочинів, викритті і справедливому покаранні осіб, що вчинили їх [1, с. 10].

Тотожність кримінального процесу та кримінального судочинства передбачають А.В. Смирнов і К.Б. Калиновський: «У найзагальнішому вигляді кримінальне судочинство (процес) можна охарактеризувати як юридичну форму для вирішення питання про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів». Автори посилаються на те, що поняття кримінального судочинства та кримінального процесу ототожнені кримінально-процесуальним законом [2, с. 12].

Таким чином, не тільки власне судові стадії процесу, а й стадії порушення кримінальної справи і попереднього розслідування також вважаються частиною судочинства. Цим підкреслюється, що діяльність органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, інших учасників процесу на т. зв. досудових стадіях здійснюється не сама по собі, а тісно пов'язана з діяльністю суду і створює необхідні передумови для здійснення правосуддя у кримінальних справах. Крім того, законом передбачено постійну участь у цих стадіях суду, який у вигляді судового контролю за діяльністю органів попереднього розслідування і прокурора здійснює правосуддя.

Тим часом зазначену тотожність термінології навряд чи можна вважати виправданою, навіть розглядаючи конкретний історичний період [3, с. 91].

Загальновідомо, що введення в науковий обіг кожного нового поняття визначається метою пізнання конкретних процесів і явищ або їх властивостей і якостей. Якщо ж виходити з ідентичності названих понять, то слід погодитися з відсутністю відмінностей між самими явищами і процесами, сутність яких абстрагована і зафіксована у відповідних термінах. Але і в такому разі ці поняття розглядаються не досить повноцінно, оскільки кожне з них відображає кримінальний процес у різних площинах, тому проблема їх інтерпретації полягає в тому, що поняття «кримінальне судочинство», «кримінальний процес», «кримінально-процесуальна діяльність» не становлять єдиної системи, і в цих умовах вкрай важко виявити внутрішні та зовнішні зв'язки між ними, з'ясувати ступінь їхньої спільності та ієрархічної підпорядкованості [4, с. 48; 5, с. 10].

Розмаїття думок, а також деяка непослідовність у висловлюваннях окремих авторів вказують на відсутність загальноприйнятого розуміння сутності кримінального судочинства, крім того, конкретні цілі та завдання цього дослідження приводять нас до необхідності спеціального розгляду, який передбачає аналіз наявних у кримінальному процесі уявлень про сутність кримінального судочинства.

Звісно ж, у зв'язку з цим у контексті дослідження поняття «кримінальний процес», «система кримінального судочинства», «кримінально-процесуальна діяльність»

повинні бути збудовані так, щоб «кримінальний процес» пояснював, що відбувається в досліджуваному предметі. Зазначене дозволяє нам визначити послідовність змістовного аналізу об'єкта дослідження. Ми вважаємо, що виявлення і розгляд основ системної організації має передувати визначенню сутності кримінального процесу як такого в рамках розвитку УРСР у післявоєнний період.

Проведений аналіз літературних даних дозволяє виділити три основні підходи до вирішення поставленого питання: розгляд кримінального процесу як діяльності; в аспекті специфічного виду правових відносин; розуміння кримінального процесу як діяльності і правовідносин, що виникають у її процесі [6, с. 18].

Зокрема, в рамках першого напряму сформовано таке розуміння кримінального процесу: кримінальний процес – це діяльність органів розслідування, прокуратури, суду, яка полягає в розслідуванні та вирішенні кримінальних справ, розкритті злочинів, викритті та справедливому покаранні осіб, які вчинили злочини, а також попередженні злочинів.

Так, наприклад, на думку М.С. Строговича, процесом є така процедура, що розгортається у вигляді послідовних, регламентованих, один з одним пов'язаних, наділених у певні правові форми до певної правової мети. Саме це відбувається в судочинстві [7, с. 30].

Аналогічну думку було висловлено Д.С. Каревим, М.А. Чельцовим, Г.Ф. Горським, які розглядали кримінальний процес у контексті регулюючої ролі кримінально-процесуального права: «Кримінально-процесуальне право є галуззю <...> права, що регулює діяльність суду, прокуратури й органів розслідування щодо провадження кримінальних справ, норми кримінально-процесуального права регулюють кримінально-процесуальну діяльність, а предметом регулювання є поведінка суб'єктів кримінально-процесуальних відносин» [8, с. 5–7].

Зауважимо, що подібна думка висловлювалася і в ранній історії кримінально-процесуальної науки. Так, наприклад, у роботі М.В. Духівського зустрічаємо: «Кримінальний процес – це діяльність державних або громадських органів, спрямована на розкриття вчинюваного кримінального злочину і для з'ясування, які заходи повинні бути прийняті для задоволення порушених ним інтересів потерпілого і для законної відповідальності винного». Подібний підхід зберігається і нині: кримінальний процес – здійснювана в установленому законом порядку діяльність із розслідування, розгляду і вирішення судом кримінальних справ, що має спільним завданням забезпечити охорону прав і свобод людини і громадянина, громадського порядку та громадської безпеки, конституційного ладу [9, с. 220].

Водночас висловлюється думка, що зміст кримінального процесу не можна обмежувати тільки діяльнісним аспектом. Ця думка ґрунтується на тому, що, по-перше, характеристика кримінального процесу тільки як діяльності не розкриває повністю його сутності, призводить до розуміння процесу лише як діяльності посадових осіб з односторонніми владними повноваженнями, знижує роль правових відносин у судочинстві.

По-друге, як відзначають А.В. Смирнов і К.Б. Калиновський, діяльність з розслідування та вирішення справ може бути предметом регулювання й інших галузей, присвячених оперативно-розшуковій діяльності, судоустрою, прокурорському нагляду, а також предметом застосування криміналістичних рекомендацій. Ця сторона зазначеної діяльності виходить за рамки поняття кримінального процесу, тому, визнаючи, що кримінальний процес – це діяльність, слід мати на увазі, що він – лише частина всієї діяльності суду, прокурора, слідчого, органів дізнання з підготовки та вирішення кримінальних справ [9, с. 3].

Крім того, кримінально-процесуальна діяльність має різні форми, не всі з яких передбачають участь органів попереднього розслідування або прокурора (наприклад,

провадження у справах приватного обвинувачення); не кожна кримінальна справа передається до суду (відмова в порушенні кримінальної справи, припинення його на досудових стадіях процесу). І нарешті, поняття кримінального процесу традиційно використовується для опису не тільки діяльності, але й галузі кримінально-процесуального права, яка встановлює форми цієї діяльності.

В аналізі сутності кримінального процесу, поряд із його діяльнісним змістом, звертається увага на відносини, що складаються між органом дізнання, слідчим, прокурором і судом (суддею), з одного боку, і громадянами, на яких поширюється діяльність цих органів, з іншого. Ці відносини, будучи врегульованими нормами кримінально-процесуального права, набувають характеру кримінально-процесуальних відносин (або кримінально-процесуальних правовідносин).

Тому кримінальний процес, крім кримінально-процесуальної діяльності, включає і правові відносини суду (судді), прокурора, слідчого, органу дізнання з громадянами, підприємствами, установами, організаціями, а також правові відносини між самими державними органами при розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ.

До подібної думки дійшли і ті автори, які спочатку виділяли по суті кримінальний процес, а згодом – його зміст. Предмет регулювання кримінально-процесуального права було розширено ними за рахунок включення в нього рівнозначних елементів.

Так, на думку М.А. Чельцова, кримінально-процесуальне право регулює діяльність із розслідування та розгляду справ про злочини, і відносини, що виникають у ході цієї діяльності між окремими органами держави, між органами держави й учасниками кримінального процесу, між органами держави та громадськими організаціями, установами й окремими громадянами [5, с. 20].

Подібні особливості детально розкриті в кримінально-процесуальній літературі й у працях істориків права відповідного хронологічного періоду [10]. Зокрема, зазначається, що специфіка кримінально-процесуальних відносин визначається їх суспільним призначенням: цілями і завданнями. Кримінально-процесуальні відносини – це правовідносини між учасниками кримінального процесу у зв'язку зі здійсненням ними кримінально-процесуальної діяльності, спрямованої на досягнення цілей кримінального судочинства і рішення його завдань.

Виділяючи три блоки кримінально-процесуальних відносин, серед них виокремлюють основні та допоміжні, кожен із них включає в себе кілька компонентів. Ядро предмету регулювання кримінально-процесуального права складають два компоненти: 1) відносини, спрямовані на встановлення наявності або відсутності підстав кримінальної відповідальності; 2) взаємозв'язки, що виникають за безпосередньої реалізації кримінальної відповідальності або звільнення від неї.

Другий блок кримінально-процесуальних відносин (допоміжних) складається з чотирьох компонентів: 1) відносини, що виникають при ознайомленні учасників процесу з матеріалами справи, відновленням пропущених строків тощо; 2) відносини, що виникають при застосуванні заходів примусу до деяких учасників кримінального процесу для забезпечення виконання ними своїх процесуальних обов'язків (наприклад, відносини, що складаються під час затримання підозрюваного, застосування до обвинуваченого запобіжного заходу, здійснення примусового приводу свідка тощо); 3) відносини, що мають чисто службовий «процедурний» характер (наприклад, ті, що виникають при направленні справи за підслідністю або підсудністю, продовження термінів дізнання і попереднього слідства, утримання під вартою тощо); 4) відносини контрольного, перевірконого характеру, які складаються практично на всіх стадіях кримінального процесу, мають різноманітний суб'єктний склад, проте зумовлені загальною потребою і спрямовані на досягнення спільної мети – забезпечення

законності й обґрунтованості процесуальних рішень у кримінальних справах і їх реалізації (наприклад, відносини, що виникають при здійсненні прокурорського нагляду і відомчого контролю в ході дізнання та попереднього слідства, відносини, які виникають у ході судового контролю за розкриттям і розслідуванням злочинів, перегляд судових рішень).

У третій блок входять відносини, що за своїм спрямуванням є супутніми основним, їх наявність не є обов'язковою. Зазвичай це залежить від ступеня розвитку системи кримінального судочинства та кримінально-процесуального права, бо тільки за певного рівня їх розвитку при реалізації основних відносин можливе досягнення деяких додаткових факультативних соціально корисних цілей. Нині блок супутніх відносин у структурі предмета регулювання кримінально-процесуального права містить два відносно незалежні один від одного компоненти: 1) відносини, спрямовані на відшкодування збитків, завданих злочином; 2) відносини, спрямовані на виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, і їх попередження.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що системні дослідження в кримінальному судочинстві багатоаспектні, однак їх обґрунтування дозволяє виділити декілька особливостей: по-перше, це різноманітність критеріїв систематизації (ними виступають форми кримінального процесу, його спрямованість, структура кримінально-процесуального права і т. д., чого фактично не було у післявоєнний період); по-друге, представлені системні дослідження не охоплюють кримінальний процес загалом.

Враховуючи вищевикладене, сутність кримінального процесу становить взаємозв'язок і взаємний вплив кримінально-процесуальної діяльності та кримінально-процесуальних відносин, що, на наш погляд, зумовлено методологічними труднощами, пов'язаними з відсутністю узагальнюючої концепції системних досліджень у цій сфері наукового знання.

Необхідно відзначити, що значення подібних досліджень виражається в отриманні знань про властивості системи кримінального судочинства, що формуються в процесі взаємного впливу і взаємодії кримінально-процесуальної діяльності та відповідних цій діяльності відносин на різних етапах історичного розвитку. Важливою методологічною особливістю застосування системного підходу до аналізу правових систем є необхідність його здійснення за допомогою спеціальної методології, яка обов'язково повинна спиратися на логічні поняття, принципи й узагальнення, а отже, розробка методології системного аналізу кримінального судочинства має враховувати не лише його ознаки, але й специфіку, з урахуванням конкретного етапу історичного розвитку – післявоєнного періоду.

Список використаних джерел:

1. Советский уголовный процесс / под ред. Д.С. Карева. Москва : МГУ, 1975. 552 с.
2. Радянський кримінальний процес / за ред. М.І. Бажанова, Ю.М. Грошевого. Київ : Прогрес, 1990. 438 с.
3. Россихин В.В. Некоторые аспекты терминологии юридической науки. *Від громадянського суспільства до правової держави* : тези III Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2008. С. 91–93.
4. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности. Москва : Юрид. лит-ра, 1979. 144 с.
5. Чельцов М.А. Гражданский иск в уголовном процесс. Москва : НКЮ СССР, 1945. 22 с.
6. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Москва : Юрид. лит-ра, 1968. 468 с.

7. Советский уголовный процесс. Общая часть / под общ. ред. Б.А. Викторова, В.Е. Чугупова. Москва : Знание, 1973. 253 с.
8. Полянський М.М. Питання теорії радянського кримінального процесу. Львів : ЛДУ. 1956. 544 с.
9. Давидов П.М., Сидоров Д.В., Якимов П.П. Судопроизводство по новому УПК РСФСР. Свердловск : Сверд. юр. ин-т, 1962. 158 с.
10. Росіхін В.В. Організаційно-правові засади діяльності пенітенціарної системи в Україні (1917–1991 рр.). Запоріжжя : КПУ, 2015. 368 с.

УДК 340.116

ПОНЯТТЯ «МУНІЦИПАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ»: ДЕФІНІЦІЯ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЙОГО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Головка Катерина Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства
(Ужгородський національний
університет, м. Ужгород, Україна)

Під час вивчення стану та перспектив систематизації українського муніципального законодавства насамперед необхідно визначити дефініцію цього поняття. Слід сформулювати її з огляду на зміст, який вкладатиметься у це поняття. Цей зміст полягає у переліку видів документів, які у системі становитимуть поняття «муніципальне законодавство України».

По-перше, до системи документів, що у сукупності складають муніципальне законодавство України, слід включити Конституцію України та закони України, адже будь-який вчений, формулюючи дефініцію поняття «законодавство», не залишить їх поза своєю увагою.

По-друге, міжнародні договори, які включають муніципальні стандарти світового та європейського рівнів.

По-третє, до муніципального законодавства України слід включити усі інші нормативно-правові акти з питань місцевого самоврядування – підзаконні нормативно-правові акти.

Таким чином, далеко не усі джерела муніципального права увійдуть до складу муніципального законодавства. Отже, система законодавства є вужчою за обсягом, ніж система права. Це слід пояснити поділом права на природне і позитивне. Традиційно це питання досліджується теоретиками права, а тому в юридичній літературі найчастіше зустрічаємо поділ права в цілому на природне і позитивне. У літературі найчастіше зустрічаємо поділ права в цілому на природне і позитивне. По відношенню до тієї чи іншої галузі права такий поділ здійснюється вкрай рідко, що не може бути визнано оптимальним.

Автор робить висновок, що для дослідження питань систематизації муніципального законодавства України слід визначити муніципальне законодавство України як систему, до якої входять Конституція, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Парламентом, закони України та підзаконні нормативно-правові акти,